

Nederlands Juristenblad, Wat de Schiedammer parkmoord niet leert De huidige voorstellen tot registratie van verhoren en tot toelating van de raadsman bij verhoor zullen het gebruik van valse verklaringen niet voorkomen

Vindplaats: NJB 2008, 495
Auteur: Mr. W.H. Jebbink [1](#)

Bijgewerkt tot: 07-03-2008

De huidige voorstellen tot registratie van verhoren en tot toelating van de raadsman bij verhoor zullen het gebruik van valse verklaringen niet voorkomen

Het door de Minister van Justitie in het leven geroepen '*Programma versterking opsporing en vervolging*' vult de wijze waarop het registreren van verhoren en het toelaten van de raadsman bij verhoor plaatsvindt slechts half in, waardoor het doel - zo veel mogelijk voorkomen dat onschuldigen worden veroordeeld - niet wordt bereikt. De zittende magistratuur is in de discussie hierover onbegrijpelijk onzichtbaar en de advocatuur verkwanselt fundamentele rechten.

Eigenlijk heeft Cees B. geluk gehad. Zijn onschuld werd welhaast 'empirisch' bewezen, doordat de werkelijke dader van de Schiedammer parkmoord bekende.[1](#) Normaal gesproken, ontbreekt het aan een zo overtuigend 'bewijs van onschuld.' Daardoor is het een interessante vraag hoeveel mensen hier momenteel een (lange) straf uitzitten voor iets dat ze niet gedaan hebben. Omdat Cees B. aanvankelijk na een uitvoerige behandeling in drie instanties veroordeeld kon worden, is dat aantal hoogstwaarschijnlijk groter dan nul. Zeer verontrustend, gezien het beginsel dat een week gevangenisstraf voor een winkeldiefstalletje dat men niet gepleegd heeft, principieel even ernstig is als achttien jaar met tbs.

1 Algemene achtergrond

De discussie rondom de Schiedammer parkmoord heeft blootgelegd dat valse verklaringen door politieambtenaren niet steeds als zodanig worden herkend of zelfs door hen in de hand worden gewerkt. Voorts dat door niet-objectieve en niet-kritische opstelling van het Openbaar Ministerie relevante informatie niet steeds onder de aandacht van de rechter en de verdediging komt.[2](#) De rechter, tot slot, ontmaskert waar nodig verklaringen niet steeds als (mogelijk) vals.[3](#)

Dat laatste is finaal en daarom in het strafproces cruciaal. Het EHRM koppelt niet voor niets de kwaliteit van de politieverhoren aan het recht op een *fair hearing*, waaronder wordt begrepen de vraag of de rechter bepaald bewijsmateriaal voor een veroordeling mag gebruiken.[4](#) Om politieverhoren achteraf

daadwerkelijk te kunnen controleren, zal de rechter over middelen moeten beschikken waarmee dat zo objectief mogelijk kan gebeuren (registraties dus). Indien daarnaast tijdens het politieverhoor wordt voorkomen dat onjuiste verklaringen worden afgelegd, scheelt dat een discussie achteraf. Hier ligt primair een taak voor politie en Openbaar Ministerie, maar ook voor de advocatuur (door middel van voorlichting en toezicht). In het kader van een *fair hearing* zijn de vorengenoemde eisen ten opzichte van rechterlijke toetsing samen te vatten als min of meer extern.

Er zal ook een nadere, meer interne eis moeten worden gesteld. De rechter zal een reactiearsenaal moeten ontwikkelen ingeval de verdachte zijn politieverklaringen betwist en de rechter na onderzoek twijfelt of de verdachte wel in vrijheid heeft verklaard. Omdat de onjuistheid van een verklaring doorgaans niet 'empirisch' zal komen vast te staan, dient in zo'n geval bewijsuitsluiting (althans van het betreffende onderdeel) van de verklaring plaats te vinden. Zo niet, dan blijft immers het risico bestaan van een veroordeling op valse gronden.^[5]

De Minister van Justitie heeft in het naar aanleiding van de Schiedammer parkmoord in het leven geroepen *Programma versterking opsporing en vervolging*^[6] (hierna: het programma) voorzien in registratie van politieverhoren en het toelaten bij verhoor van de raadsman. De uitvoering hiervan wordt in overleg met het Openbaar Ministerie, de politie, de Raad voor de rechtspraak, de Raden voor rechtsbijstand en de Nederlandse orde van advocaten voorbereid. Deze maatregelen geven echter weinig reden tot gejuich: door gebrekkige vormgeving - kennelijk het resultaat van compromissen - missen ze de fundamenteel noodzakelijke effectiviteit.

2 Registratie van politieverhoren

2.1 De huidige voorgenomen maatregelen

Eind 2007 is het opnemen van verhoren van start gegaan. Doch uitsluitend in 'de meest gevoelige zaken', waaronder 12-jaarsfeiten, feiten die de dood of zwaar lichamelijk letsel tot gevolg hebben en zedendelicten die 8-jaarsfeiten zijn.^[7]

Het is de bedoeling dat de verplichting voor registratie voor uitsluitend deze categorieën twee jaar van kracht blijft en dat daarna, een 'definitieve vormgeving van een uitgebreide registratieplicht en de categorieën waarvoor die plicht geldt' in wetgeving of beleidslijnen wordt vastgelegd.^[8] Met de genoemde beperkte registratieplicht moet ervaring worden opgedaan 'die van waarde kan zijn in de fase van uitbreiding'. Dat moet ook gelegenheid geven 'om te bezien in welke categorieën zaken van registratie kan worden afgezien in verband met de geringe toegevoegde waarde.'^[9]

2.2 Bezwaren ten aanzien van de huidige voornemens tot registratie van verhoren

Ofschoon de registratieplicht niet definitief is vormgegeven, dienen daaraan reeds nu uitgebreidere eisen te worden gesteld. Het is niet goed begrijpelijk dat de registratieplicht de komende twee jaar slechts beperkt gaat gelden. Bezien wanneer wegens 'geringe toegevoegde waarde' van registratie kan worden afgezien, is uitsluitend mogelijk indien ermee begonnen wordt alle verhoren op te nemen.^[10] Verder is niet gedefinieerd welke ervaring hier zou moeten worden opgedaan. Gaat het niet simpelweg om het starten van de opname? Beschikt bovendien de politie niet over een schat aan bijzondere ervaring doordat zij sinds jaar en dag op geavanceerde wijze telefoongesprekken opneemt? Als de gedachte is dat registratie van verhoren afhangt van de

'gevoeligheid van de zaak', verdient dat dan geen nadere onderbouwing dan de beperking tot bepaalde strafbare feiten? Liggen zaken buiten die categorieën niet eveneens dikwijls zeer gevoelig voor de daarbij betrokkenen, met dientengevolge een gerechtvaardigde wens van volledige rechtsbescherming?

Een ander bezwaar aan de huidige vormgeving van de registratieplicht is het gebrek daarin aan enige normering over plaats, tijd en omstandigheden van het verhoor. Het is van wezenlijk belang dat bij het in het leven roepen van een registratieplicht, ook al is die regeling nog niet definitief, wordt bepaald dat een verhoor op plaatsen zonder opnameapparatuur ontoelaatbaar is (het soms cruciale verhoor voor in verzekeringstelling lijkt nu onder de registratieplicht te vallen). In Engeland en Wales worden in de '*codes of practice* van de *Police And Criminal Evidence Act (PACE)* vele eisen gesteld aan het verhoor. Details zijn misschien van later zorg (zo geeft *PACE* ook regels voor de temperatuur van de verhooruimte), doch kerneisen kunnen reeds nu zonder meer worden gesteld. Bijvoorbeeld dat geen verhoren buiten de officiële mogen plaatsvinden en dat het gehele verhoor, inclusief het eventueel voorlezen van de afgelegde verklaring, in een daarvoor bestemde verhooruimte wordt opgenomen. Voorts is het in het licht van de Schiedammer parkzaak een zinvolle *PACE*-norm dat steeds, desnoods door een arts, wordt vastgesteld of de verdachte fit genoeg is voor een verhoor!

In het programma is de focus dus juist gericht op beperking en het achterwege laten van opnames. Het is volgens de Minister van Justitie geenszins de bedoeling dat het registreren als harde, afdwingbare garantie wordt gesteld: 'Als wordt besloten, alle verhoren te registreren, bestaat het gevaar dat een verhoor waarvan geen opname is gemaakt, ongeldig wordt verklaard.'^[11] In gelijke zin stelt de minister dat de rechter politie of justitie niet mag afrekenen indien iets mis is met de kwaliteit van de registraties.^[12] Dit is verbijsterend: de minister haalt hiermee de dringend gewenste mogelijkheid van controle bij voorbaat volledig onderuit. Wat immers, indien alles is opgenomen, behalve net dat ene verhoor waarin de verdachte bekent én ten aanzien waarvan hij naderhand stelt dat hij onder druk werd gezet? Als de politie in zo'n geval niet mag worden afgerekend op onvolkomenheden in de registratie, zijn we dan niet simpelweg terug bij af? Is de ophef over 'Schiedam' dan niet in wezen quasi-verontwaardiging?

Voor de effectiviteit is het onontkomelijk kwaliteitseisen aan politieverklaringen te stellen. In beginsel dienen niet-geregistreerde en *naderhand door de verdachte betwiste* verklaringen van het bewijs te worden uitgesloten. Verwacht mag worden dat een dergelijke consequentie de politie er steeds toe zal leiden zorgvuldig opnames te maken (zo niet, dan is overigens sprake van een onmiddellijk herstelbaar vormverzuim: het verhoor kan nogmaals worden afgenomen, in geregistreerde vorm). Ook een eis aan het soort vragen dat tijdens verhoren toelaatbaar is, dient te worden gesteld. Voor beoordeling achteraf biedt het abstracte pressieverbod van artikel 29 Sv te weinig soelaas. Ofschoon de 'spelregels' hier ongetwijfeld niet uitputtend kunnen worden geregeld, kunnen ze wel nader worden ingekaderd. Op basis van geregistreerde verhoren kan dan, waar nodig consequente rechterlijke sanctionering plaatsvinden; controle op politieverhoren krijgt pas werkelijk gestalte indien bijvoorbeeld onder druk afgelegde verklaringen van het bewijs worden uitgesloten.

3 Overige maatregelen

3.1 Informeren van de verdachte; rechtstreeks toezicht

Het is niet ingewikkeld om de verdachte voorafgaand aan de verhoren objectief te (laten)

informereren over zijn rechtspositie. Hieraan wordt in het programma goeddeels voorbijgegaan. De *PACE-act* kan ook hier weer tot voorbeeld dienen: in Engeland en Wales dient de politie de aangehouden verdachte in woord en geschrift duidelijk te maken dat hij steeds het recht heeft op een (telefonisch) consult van een raadsman. Een poster met dit soort informatie moet in de '*charging area*' van het bureau aanwezig zijn, ook in de belangrijkste etnische en Europese talen. Het EHRM acht bijstand van een advocaat aan de verdachte in de initiële fasen van een verhoor onderdeel van een eerlijk proces, onder meer om tegenwicht te kunnen bieden aan de druk en omstandigheden van de verhoren.^[13]

3.2 Invulling van het toelaten van de raadsman bij verhoor

Aan die laatste constatering wordt nauwelijks tegemoetgekomen in het programma. De belangrijkste elementen van het experiment raadsman bij verhoor zijn namelijk

- de raadsman mag passief bij het verhoor aanwezig zijn: hij mag waarnemen of de toepasselijke regels (cautie, registratie, weergave verklaring in proces-verbaal en pressieverbod) worden nageleefd; bij niet-naleving 'kan de raadsman de verhoorder(s) hierop opmerkzaam maken';
- hij mag geen opmerkingen maken over de aard of inhoud van het verhoor;
- de raadsman mag geen oogcontact met zijn cliënt hebben;
- na afloop kan de raadsman opmerkingen maken over het verhoor, welke in het proces-verbaal worden vastgelegd.^[14]

3.3 Bezwaren ten aanzien van het huidige voornemen tot het toelaten van de raadsman bij verhoor

Het is opmerkelijk dat de advocatuur meewerkt aan een proefopstelling die dusdanig beknottend is dat de uitkomsten naderhand nauwelijks op waarde kunnen worden getoetst. *Bieden van tegenwicht* is illusoir: slechts vier afgepaste regels mogen op naleving worden *gecontroleerd*. Drie van die vier regels zijn in wezen zinledig. Zorg voor registratie mag een resultaatsverplichting voor de politie heten, terwijl controle van de weergave van de verklaring in het proces-verbaal reeds wordt gegarandeerd door registratie (waarom trouwens de verklaring nog door de politie in eigen woorden laten boetseren? Het bespaart veel tijd en discussie als verklaringen op basis van de opnames verbatim worden uitgetypt^[15]). Cautieverzuimen, tot slot, worden reeds decennialang in de rechtspraak als gedekt beschouwd als de raadsman bij het verhoor aanwezig is.^[16] Het gevaar is dus levensgroot dat op gelijksoortige wijze de aanwezige raadsman de rechtmatigheid van het verhoor automatisch legitimeert. Indien de raadsman dan passief moet blijven, is dat catastrofaal.

Er is bovendien een tendens dat het EHRM *steeds meer* activiteit van de raadsman verlangd.^[17] Onze wet gaat ook uit van een actieve raadsman: artikel 46 Advocatenwet onderwerpt de advocaat ter zake nalaten in strijd met de zorg die hij behoort te betrachten onder tuchtrechtelijke rechtspraak.

De vraag is natuurlijk wat er zo op tegen is de raadsman meer actief bij de verhoren aanwezig te laten zijn.^[18] Het enige antwoord kan worden gezocht in zoiets banaals als vooroordelen over advocaten. De Recherche Advies Commissie vond in 1975 al dat de bij een politieverhoor aanwezige raadsman de rust en concentratie van partijen verstoort, dat hij 'als academisch gevormde' een overwicht zal hebben op de gemiddelde opsporingsambtenaar 'die zich

geïntimideerd en geremd zal voelen,' en dat *een actieve raadsman schadelijk is voor het onderzoek*. Bovendien: 'De kans, dat bepaalde malafide raadslieden opzettelijk (...) zullen trachten te bereiken dat het verhoor niet tot het beoogde doel leidt, is niet denkbeeldig.^[19] In een recent Kamerdebat over de registratieplicht van verhoren werd opgemerkt dat advocaten een remmende werking hebben op het proces door een verdachte in te fluisteren 'vooral niet bekennen want dan ben je het haasje'. Verdachten zouden daardoor 'hun waardevolle informatie' inslikken. En: raadslieden voeren 'karren met zand' aan om in de machine van de opsporing te strooien.^[20] Met name bij FIOD-verhoren en in Amsterdam en Rotterdam bijvoorbeeld ook in grote drugszaken worden zeer dikwijls raadslieden tot politieverhoren toegelaten. Die praktijk is nimmer stopgezet vanwege academisch overwicht, een malafide attitude, ernstige verstoring van het verhoor enz. Bovendien kan de Nederlandse orde van advocaten zich verbinden aan een toezegging wangedrag van advocaten bij politieverhoor consequent te bestraffen (beoordeling is simpel doordat het verhoor audiovisueel wordt geregistreerd). Waarom is dan een experiment nodig? Er bestaat een clichébeeld van de advocaat dat door politie en politici in stelling wordt gebracht om de aandacht van de kernproblematiek af te leiden: *by persuading others we convince ourselves*.

4 Wat vindt de zittende magistratuur? Hoe reageert de Nederlandse Orde van Advocaten?

De rechter speelt, zoals gezegd, uiteindelijk de sleutelrol in het toezicht op politieverhoren. Daarom is het verbazingwekkend dat de zittende magistratuur zich niet zichtbaarder en krachtiger met de discussie over het programma bezighoudt. Als het registreren voor alle verhoren zou gaan gelden, kan daardoor de ontwikkeling van een reactiearsenaal door de rechter pas goed tot ontwikkeling komen. Indien er niettemin genoeg mee wordt genomen dat ook de registratieplicht de komende jaren als een soort van proef wordt ingevoerd, ligt het voor de hand dat juist de rechterlijke macht als pleitbezorger optreedt van allerlei daaraan te stellen nadere eisen: hoe kan anders over twee jaar op zinvolle basis worden geëvalueerd? Kennelijk stelt de feitenrechter zich met de Hoge Raad op het standpunt dat een proces-verbaal van een politieambtenaar in vergaande mate boven iedere twijfel is verheven.^[21]

Gelet op de zin van directe voorlichting van de verdachte en rechtstreeks toezicht bij politieverhoren, waardoor immers de kwaliteit ofwel betrouwbaarheid van de te beoordelen politieverklaringen wordt vergroot, zou ook op het punt van de raadsman bij verhoor een veel meer zichtbare positie van de zittende magistratuur mogen worden verwacht. In feite wordt echter de principiële discussie over de invulling van de positie van de raadsman hoofdzakelijk overgelaten aan advocatuur en politie.^[22] Doordat de focus daarbij gericht is op allerlei praktisch geneuzel, zoals waar precies in de verhoorkamer de raadsman zou moeten plaatsnemen, wordt de onderliggende, ernstige problematiek thans met succes geneutraliseerd, zelfs gedepolitiseerd. Vanuit het besef dat hier niet op de eerste plaats een organisatorische doch principiële discussie wordt gevoerd, is het overigens misplaatst dat de politie zich hierbij positioneert als tegenspeler van de advocatuur. Daarmee verraadt zij - evenals de rechterlijke macht - een gebrek aan besef dat zij mede en in volle omvang verantwoordelijk is voor het garanderen van fundamentele rechten aan de verdachte.

De kennelijke bereidheid van de Nederlandse orde van advocaten om in de huidige vorm mee te werken aan deze maatregel, is niet begrijpelijk. Een orde die genoeg neemt met passieve aanwezigheid van

haar leden bij een verhoor miskent dat de raadsman *steeds* opkomt voor de belangen van zijn cliënt. Dat wordt door de orde aan iedere beginnende advocaat in de beroepsopleiding Advocatuur geleerd, zie het opleidingsboekje 'Strafprocesrecht', hoofdstuk 1, par. 1. De opstelling van de orde in de discussie over de raadsman bij verhoor kan dus hypocriet worden genoemd. Passieve aanwezigheid zet voorts de fundamentele rechten buitenspel: de verdachte heeft recht op effectief tegenwicht. Niet ondenkbaar is dat met de huidige regeling advocaten worden blootgesteld aan tuchtrechtelijke maatregelen. En wat als de raadsman door de politie wordt weggestuurd, omdat hij naar haar smaak ongeoorloofd handelt? Wordt dan gewacht op een opvolger alvorens het verhoor wordt voortgezet? Of wordt de verdachte in zo'n geval het slachtoffer van zijn eigen raadsman? Is meegewogen dat de aanwezigheid de rechtmatigheid van de verhoren reeds op voorhand zal legitimeren? Dat afzien van aanwezigheid als afstand van recht wordt beschouwd?

De passieve advocaat dreigt in het systeem te worden ingekapseld als een soort *officer of the court*, terwijl de serieuze strafrechtadvocaat voor een onmogelijk dilemma wordt geplaatst: wel of niet bij het verhoor, in beide gevallen verkwanselt hij de rechten van zijn cliënt.

Voetnoten

- [*] Willem Jebbink is advocaat te Amsterdam.
- [1] De Commissie Posthumus I noemde de valse bekentenis van Cees B. 'doorslaggevend voor het bewijs tegen hem.' Rapport van het evaluatieonderzoek naar de zaak van de Schiedammer parkmoord, Kamerstukken II 2004/05, 29 800, VI, nr. 168, p. 115.
- [2] Zie rapport, reeds aangehaald, p. 144-145. Kritiek op het Openbaar Ministerie zal ik in deze bijdrage buiten beschouwing laten.
- [3] Wat Schiedam trouwens ook nog leert, is dat sommige onschuldigen zich zeer zware veroordelingen zonder protest laten welgevallen.
- [4] Bijv. EHRM, NJ 1996, 725 (Murray tegen het Verenigd Koninkrijk).
- [5] Het laat zich overigens denken dat reeds in een vroeg stadium van het proces over de toelaatbaarheid van bepaalde verklaringen wordt geoordeeld zodat in bepaalde gevallen de discussie over de kwaliteit van het overige bewijs meer aandacht kan krijgen.
- [6] Kamerstukken II 2005/06, 30 300, VI, nr. 32.
- [7] Brief Minister van Justitie van 25 augustus 2006, Kamerstukken II 2005/06, 30 300, VI, nr. 178.
- [8] Algemeen overleg van de vaste commissie voor Justitie en de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met de Minister van Justitie van 3 november 2006, Kamerstukken II 2006/07, 30 800, VI en 29 271, nr. 17, p. 4 en brief van de Minister van Justitie van 11 december 2006, Kamerstukken II 2006/07, 30 800, VI, nr. 30.
- [9] Brief van de Minister van Justitie van 25 augustus 2006, reeds aangehaald.
- [10] Dat ligt op één lijn met een aanbeveling van de Nationale ombudsman waarin er bij de Minister van Justitie op werd aangedrongen om in instructies aan politie en OM als uitgangspunt te hanteren dat het opnemen van verhoren van verdachten wordt voorgeschreven en om in kaart te brengen in welke gevallen van opname kan worden afgezien, NO-rapport 2006/10.
- [11] Kamerstukken II 2005/06, 30 300, VI, nr. 149, p. 8.
- [12] Kamerstukken II 2005/06, 30 300, VI, nr. 111, p. 14.
- [13] EHRM 16 oktober 2001, appl.nr. 39 846/98 (Brennan tegen het Verenigd Koninkrijk); EHRM 6 juni 2000, appl.nr. 28 135/95 (Magee tegen het Verenigd Koninkrijk).
- [14] Brief van 1 mei 2007 de Minister van Justitie aan de Tweede Kamer, Kamerstukken II 2006/07, 30 800, VI, nr. 86.
- [15] Dit compenseert het door de minister genoemde risico dat 'veel capaciteit verloren gaat met het opnemen, uitwerken en regisseren van verhoren' (brief van 11 november 2005 van de Minister van Justitie aan de Tweede Kamer, Kamerstukken II 2005/06, 30 300, VI, nr. 32, p. 7).
- [16] Zie bijv. HR, NJ 1977, 316, NJ 1978, 341 en NJ 1979, 268.
- [17] Vergelijk de noot van M. Attinger onder EHRM 18 oktober 2006, appl.nr. 18114/02 (Hermi tegen Italië), NJCM-Bulletin 2007, nr. 5, p. 672 e.v., m.n. par. 4.

- [18] Temeer indien die verhoren audiovisueel worden geregistreerd: daardoor kan de Raad van Toezicht van de Orde van Advocaten tuchtrechtelijk meekijken.
- [19] Uit: T.N.B.M. Spronken, Verdediging (diss. 2001), p. 117.
- [20] Handelingen II 2005/06, nr. 73, p. 4603-4612.
- [21] Bij betwisting door de verdachte van de juistheid van een proces-verbaal dat het enige belastende materiaal is, worden zware eisen gesteld aan een verzoek tot het horen van de verbalisant, onder meer 'omdat de wetgever een bijzonder vertrouwen heeft gesteld in de betrouwbaarheid van een dergelijk proces-verbaal', vgl. HR, NJ 2004, 452.
- [22] Zie T.N.B.M. Spronken en J. Boksem, NJB 2007, 1297, afl. 25, p. 1521-1522.